

A szüreti szokások és a bodnärmesterség néprajzi vonatkozásai Erdőbényén

Az erdőbényei szüreti ünnepek megrendezésében kezdetben a szőlőműves (kapástársulat), később a bodnár iparos társulatnak volt meghatározó szerepe.

A hegyaljai farsangi, illetve szüreti felvonulások itt voltak a legszínesebbek. A kapások, a társulathoz tömörült szőlőmunkások már a 19. század első harmadában megünnepelték az újbort. Az első szüreti felvonulást 1923-ban rendezték meg. A felvonulása gazdasága, jellegzetességei a korábbi évszázadok szokáshagyományai, az 1901-es miniszteri körlevélben foglalt ajánlásokat, valamint a dunántúli bányászmunkások szüreti szokásait a bodnár céh szerepét eleveníti, illetve dolgozza fel. A bányászmunkások szerepe kevésbé ismerős a hegyaljai, erdőbényei legújabb korú szüreti szokásainak alakulásában. Az első erdőbényei kőbányát az 1920-as évek elején nyitották meg. A szakképzett, hozzáértő bányászmunkások a Dunántúlról érkeztek. Somoskőújfalú, Alsóág, Felsőág, Badacsonytomaj kőfejtői magukkal hozták a korábbi lakóhelyük szüreti szokásait és meghonosították a szüreti felvonulást, amelynek rendezési feladatait aztán az 1930-as években a helyi bodnár iparos társulat vette át.

A kapástársulati felvonulások az 1930-as évek végéig farsang idején zajlottak le. Az 1952-ben újra megrendezett szüreti felvonulás, bál már november végén volt.

A régi kapástársulati felvonulás menete a következő volt: február első vasárnapján a tagság a délutáni órákban megjelent a társulat elnökénél, ahonnan körútra indultak. A menetben hordóra ültetett „BAKSUS”-t vittek. Menet közben megállva rigmusokat mondtak, melyet pénzzel vagy borral honorált meg a szőlősgazda.

A menetben a szőlőtökét vivő lányok a szőlőszemekért pénzt kaptak, a kötöző asszonyoknak öltözött férfiak szőlőkötéssel megkötözték az utca népét, akik ezért megváltást voltak kötelesek fizetni.

Az esti kapásbálon vőfélyek vigyáztak a rendre. Hajnalban (a lányok kivételével) újra végigvonultak a községben ez volt a „hajnaljárás”. Ekkor több bor gyűlt össze, mint vasárnap délután. A hétfő esti ingyenes bálban ezt az összegyűlt bort iszogatták, mely szintén másnap reggelig tartott.

„Szép szakma ez, mint minden már foglalatosság, de csak ha szeretik. A mesterséghez szív is kell, nem csak tudás. Csak hagyományosan szép, ha az ember saját kezűleg csinálja, nem pedig gépekkel. Az az igazi. Bizonyíték erre, hogy javítottam már hasított dongából készült, 105 éves hordót is.”

Takács Ferenc kádármester

A magyar kádárság kezdetének története a pécsvárad apátság alapításakor a szerzetesekkel betelepült hat kádármesterig vezethető vissza. Nyelvünk három féle elnevezést is használ a faedényeket készítő mesterek megnevezésére, mely tájanként változik. A kádár, bodnár, pintér mesterség nem azonos a bognárral más néven a kerékgyártóval vagy kocsigyártóval.

A kádár – nevéből fakadóan – általában, keményfából készíti kádat és hordót. A bodnár vagy pintér puhafából készíti kisebb méretű használati tárgyakat, mint például: dézsát, kópulót, stb.

A fentiekén kívül még egy nagyon hangulatos elnevezést ismerünk: hordókötő, de egyes helyeken (Tokaj-hegyalján) borkötőnek is nevezik. Az elnevezést még azokra a középkori

időkre utal, mikor a hordókat vasabroncs helyett erős mogyoróvesszőkkel kötözték körbe. Itt régebben és gyakran a bodnár kifejezést használták, ma már a kádár használatos.

A bodnár családnévként már a 14. század végén előfordul. A szó szláv eredetű, a cseh és ukrán nyelvekből is ki lehet mutatni. Korabeli feljegyzésekből az is kitűnik, hogy a mesterségen belül bizonyos „szakosodás” is kialakult. Egy 1686. évi feljegyzés említi: hordófal hasítót, fenékhasítót, hordófal késelőt. Bodnár szinte valamennyi hegyaljai mezővárosban dolgozott.

A honfoglaló magyarok között minden bizonnyal szép számmal voltak kézművesek is, tehát az iparos mesterségnek megvoltak itt az ősi csirái. A letelepedést követően a legelőször ideérkező bizánci és olasz mestereket rövidesen szászok, frankok, bajorok, thüringiaiak, flamandok követték. A legkorábbi, ismert céhlevelünk 1307-ből való Kassáról. Az erdélyi és szepesi szászok feltételezett társulásai már a 13. század közepén kialakultak.

A kézművesség magyarországi virágkora a középkor végétől a 19. század első feléig tartott. Az első céheket a 14-15. századból említik. A céhek száma a törökök távozása után, különösen a 18. századtól kezdve szaporodott meg.

Az egyes céhek jogait és kötelességeit a privilégium, a céhlevél szabályozta, amit időről időre kiegészítettek, megújítottak. A céhbe tömörült iparosok a város, a falu életében is jelentős szerepet játszottak. Számos szokást őriztek meg. Ilyenek voltak elsősorban a táncos összejövetelek.

A szőlőhöz és a borhoz az iparosok számos rétege kapcsolódott. Így elsősorban a bodnárok (kádárok). Tokaj-hegyalja bortermelésének fellendülésével egyidejűleg – a 16. század második felétől az 1870-es évekig – a bodnárpar is fejlődésnek indult.

Hegyalja legtekintélyesebb céhe a bodnárceh volt. Erdőbényén is működött kádár céhtestület, mely testület mesteremberekből és az általuk foglalkoztatott kádárlegényekből állott. A vándorló céhlegények részére Erdőbényén a Herberg (legényszállás), szolgált, melynek vezetője a kádárok céhmestere volt.

Az iparos legények szállása nem csak szállás volt, hanem mulatóhely is, ahol nagy bálokat rendeztek, s egyben a mester- és legényavatások színhelyei is voltak, melyeket minden esetben áldomások követtek.

A céhtörvények szerint a hegyaljai bodnárookra is kötelező volt a vándorút. Ekkor ismerkedtek meg a német céhszervezetek felépítésével, szokásaival, melyeket aztán hazahoztak. A kádárcehek céhpecséttel, céhládával, céhkorsóval és céhzászlóval is rendelkeztek.

A régi hegyalján a termelő hordóval együtt adta el mustját, borát a porosz és lengyel kereskedőknek. Így a hegyaljai, erdőbényei kádároknak igen nagy volt a keletje, a szüreti időszakban alig győzték az új hordók gyártását. Rendszerint száradt tölgyfából faragták a hordófalakat, a dongákat. A hordókat eleinte megkötötték. Ez azt jelentette, hogy a vasabroncsok helyett kötővesszővel abroncsolták. „A bodnár megköti a hordókat pántvesszőktől való abroncsokkal” írják a kötés pontos menetét Comenius pataki Janua c. művének fordítói. A vasabroncs csak a 18. században lett általános.

A hegyaljai kádárok nem csupán hordókat készítettek, hanem kb. 30 fféle olyan faedényt is, melyek nélkül elképzelhetetlen volt a szüret, a borkezelés. Ilyen faedény volt a puttony, cserpák, kád, taposó, kádiska, dézsa, berbenke (kis hordócska) stb.

A hegyaljai bodnáripar hanyatlása a filoxéravész idején következett be, amikor a hordók iránti kereslet szinte teljesen megszűnt. Az iparosok nagy része kivándorolt az országból, illetve más munkát keresett.

A bodnáripar ma is él hegyalján. Erdőbényén egyre szebb hordókat és másfajta faedényeket készítenek a bodnárok. Az átalakuló szőlészet, borászat a gyári hordókkal szemben igényeli a jó fából, hagyományos módon készült boroshordókat.